

Зубченко Н. І., НУ «ОЮА»

ДОБРОБУТ ТВАРИН ТА ЇХ ЗАХИСТ ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ: РОЗВИТОК ДОКТРИНИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У статті характеризується розвиток доктрини міжнародного права навколишнього середовища у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. Розглянуто окремі теоретичні доробки вітчизняних та закордонних вчених. Представлено умовну класифікацію доктринальних джерел.

Постановка проблеми. Проблеми міжнародно-правового регулювання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження набувають у сучасному суспільстві все більшої актуальності. Нормативно-правове регулювання сфери забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження потребує удосконалення, міжнародно-правові акти з питань поводження з тваринами мають бути імplementовані до законодавства України, необхідне підвищення обізнаності пересічних громадян щодо сфери забезпечення добробуту тварин – всі ці питання нагально мають бути вирішені. Не є виключенням і наука – рівень наукової дослідженості тематики поводження з тваринами є досить невиразним та одноплановим.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематиці міжнародно-правового регулювання сфери забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження присвячена порівняно невелика кількість досліджень. При цьому, варто наголосити, що вітчизняні вчені мало приділяли увагу міжнародно-правовому регулюванню поводження з тваринами, в той час як зарубіжні дослідники заклали засади теоретичних досліджень сфери забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження.

Метою постає аналіз останніх тенденцій доктринальних досліджень проблематики забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорсткого поводження в контексті формування відповідних міжнародно-правових стандартів.

Виклад основного матеріалу. В рамках вивчення розвитку доктрини міжнародно-правового регулювання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження вкажемо найбільш ґрунтовні та основоположні наукові праці, проте до уваги слід взяти не тільки джерела вказаної тематики, але й дослідження в галузі міжнародного права в цілому.

У довідковому посібнику «Міжнародна співпраця в області охорони довкілля і природних ресурсів» [1] Є.А.Висторобець поряд з іншими питаннями міжнародного права навколишнього середовища, розглядає питання забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорсткого поводження. Автор доволі детально зупиняється на міжнародних договорах, що регламентують захист тварин та збереження рідкісних видів, характеризує міжнародні організації, до сфери інтересів яких належить забезпечення добробуту тварин та захист їх від жорсткого поводження.

У 2013 році великий колектив авторів з країн пострадянського простору розпочав роботу над укладанням бібліографічного видання «Антологія інтерекоправа» [2]. Видання представляє собою каталогізацію наукових публікацій, присвячених міжнародному екологічному праву, а також забезпечення доступу до повного тексту (посилання в мережі Інтернет). «Антологія» включає перелік більш ніж 3500 об'єктів обліку (бібліографічних описів), під час укладання Антології було використано велику кількість бібліографічних видань.

Окрема увага також приділена проблематиці забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорсткого поводження засобами міжнародного права. «Антологія» налічує близько 50 джерел, що тим чи іншим зачіпають проблему поводження з тваринами.

Для ефективного забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорсткого поводження необхідне неухильне дотримання законодавства. Проте, під законодавством мається на увазі не тільки національне право, але й міжнародне. Міжнародна організація охорони здоров'я тварин (Міжнародне епізоотичне бюро) – World Organization for Animal Health (OIE) [4] – постійно лобіює прийняття нового законодавства в сфері добробуту тварин та захисту їх від жорсткого поводження. В рамках діяльності Організації постійно видається науковий журнал, де точаться дискусії з найгостріших питань поводження з тваринами.

З позицій міжнародного права інтерес представляє Випуск 24 за 2005 рік, де було представлено кілька публікацій з питань міжнародно-правового регулювання забезпечення добробуту тварин та регіональних аспектів співробітництва держав в сфері добробуту тварин та захисту їх від жорсткого поводження, в тому числі ця і декілька інших статей Випуску [5].

Серед досліджень Європейської системи забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорсткого поводження особливо вирізняються праці В. Капорале [3]. Дослідник вважає, що ефективність

європейського регулювання даної проблематики зумовлена низкою факторів, таких як розвинуті технології у тваринництві та експериментах, ефективна експлуатація дикої природи, розуміння потреб тварин, підвищення обізнаності громадськості. Останній фактор визначає необхідність прийняття нового законодавства з питань добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, що окремо регламентувало роль тварин у різних життєвих ситуаціях, будь то виробництво продуктів харчування, робота або розваги.

У статті «Global perspectives on animal welfare: Europe» В. Капорале та його співавтори надають огляд найбільш актуальних заходів, що проводяться Радою Європи та Європейським Союзом у галузі забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. Автори виділяють електронне навчання в якості інструменту для гармонізації тлумачення і застосування законодавства у галузі забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження.

Країни Північної та Південної Америки, знаходячись географічно в одній півкулі, дуже різні за кліматичними умовами, виробничими системами, вимогами ринків, економічним розвитком та, (не виключення) за фактором забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. Дослідження Н. Rojas та його співавторів [6] оглядає взаємодію держав Північної та Південної Америки у сфері добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження у існуючому стані, та окреслює перспективи подальшого розвитку такого співробітництва. Стаття аналізує пріоритетні питання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, а саме: гуманний забій для споживчих цілей, боротьба з хворобами, ефективне виробництво продукції тваринного походження. Результати аналізу показують, що рівень розвитку і забезпечення добробуту тварин і захисту їх від жорстокого поводження відрізняється від країни до країни, в той же час всі ці країни співпрацюють задля досягнення спільної мети забезпечення добробуту тварин. Автори наголошують, що країни Північної та Південної Америки велику увагу приділяють добробуту сільськогосподарських тварин як одного з основних сегментів виробництва та ринку.

У країнах Африки отримання прибутку від використання тварин та інтенсивне тваринництво переважають над гуманним ставленням до тварин, – вважає W. N. Masiga [7]. Низький рівень розвитку виробництва, далеко не гідний рівень життя суспільства, економічні негаразди, екологічні проблеми переважають над гуманізацією суспільних відносин. Дослідник наголошує, що дуже часто мають місце прояви жорстокого поводження з тваринами: негуманне полювання, фізичне

виснаження сільськогосподарських тварин, браконьєрське винищення рідкісних диких видів, і цей перелік можна продовжувати.

В рамках міждержавного співробітництва країни Африки намагаються вирішити питання збереження місць мешкання диких тварин (що є забезпеченням добробуту тварин), проте через зростання населення і підвищення попиту на землі сільськогосподарського призначення, заповідні території неухильно зменшуються. Автор статті вважає, що побутові питання і питання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження у їх нерозривному зв'язку потрібно вирішувати нагально за допомогою політичного і міжнародно-правового співробітництва, інформованості громадськості, участі держав та міжнародних організацій у питаннях захисту тварин.

В Азії та на Далекому Сході визнається проблема жорстокого поводження з тваринами сільськогосподарського призначення, з тваринами при забої, при використанні під час розважальних заходів. І хоча держави поступово налагоджують співпрацю в сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, гуманне ставлення до тварин неможливо визначити тенденцією законодавства цих країн, – наголошує S. A. Rahman [8]. Він відмічає деякий прогрес у забезпеченні добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, що був досягнутий за допомогою програм ветеринарного забезпечення та підвищення обізнаності суспільства. Існують громадські освітні програми, збільшується роль міжнародних засобів масової інформації, зростає попит на екологічний туризм.

Для вирішення проблеми добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження у країнах Азії, Далекого Сходу та Океанії автор пропонує прийняття універсальних міжнародних стандартів, які б реалізовувалися різним чином в залежності від рівня економічного розвитку держави та індивідуальних державних пріоритетів.

У дослідженні колективу авторів за загальним керівництвом В. Г. Дідика «Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському союзі та в Україні» [9] висвітлено процес становлення, сучасний стан та тенденції розвитку регулювання правовідносин у сфері довкілля, здійснено порівняльно-правовий аналіз законодавства ЄС та України у сфері довкілля, зокрема стосовно реалізації принципу сталого розвитку, вільного доступу до екологічної інформації, правовій охороні ґрунтів, регулювання якості води та захисту водних ресурсів, засобів обмеження шумового забруднення, поводження з небезпечними речовинами, відходами, запобігання зміни клімату, захисту природи і біорізноманіття, захисту населення у випадку над-

звичайних ситуацій, програм енергозбереження, відповідальності за екологічну шкоду.

Розділ 12 вказаної публікації носить назву «Правове регулювання захисту природи і біорізноманіття в законодавстві ЄС та України» і розглядає проблемні аспекти збереження та охорони біорізноманіття, правової охорони об'єктів дикої флори і фауни в Європейському Союзі та в Україні, особлива увага приділена вимогам поводження з генетично модифікованими організмами.

У навчальному посібнику під редакцією М. М. Микієвича «Європейське право навколишнього середовища» [10] розглянуто питання формування та розвитку європейського права навколишнього середовища, визначено його місце у системі європейського права. Автори встановлюють компетенцію Європейського Союзу у галузі охорони довкілля, характеризують предметні сфери регулювання європейського права навколишнього середовища. Розглянуто питання законодавчого забезпечення та основні принципи правової системи Європейського Союзу у галузі охорони навколишнього середовища, досліджено інституційний механізм та охарактеризовано діяльність законодавчих органів, визначено їх функції та повноваження. Досліджено правові аспекти співпраці України і Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища.

Питання аспектів правового регулювання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження присвячено Розділ 7 «Збереження та охорона біологічного різноманіття у європейському праві навколишнього середовища» (Особлива частина). В рамках даного дослідження автори зупиняються на концептуальних питаннях забезпечення біологічного різноманіття у міжнародному та європейському праві. Окрема увага приділена охороні дикої фауни, торгівлі видами дикої фауни у рамках Європейського Союзу.

У монографії В. І. Лозо «Правові основи екологічної стратегії Європейського Союзу: концепція, програмне забезпечення, систематизація і коментар чинного законодавства ЄС» [11] проаналізовано процеси формування і розвитку правових основ екологічної стратегії Європейського Союзу, її зміст та особливості, структура і принципи відносин з національним законодавством держав-членів і відповідними інститутами міжнародного права, умови застосування, порядок і ступінь юрисдикційного захисту екологічних норм, особливості побудови і діяльності природоохоронних структур Європейського Союзу. Також детально досліджені основні поняття та категорії екологічної стратегії ЄС.

Автор ретельно дослідив основні напрямки розвитку екологічного права Європейського Союзу, в рамках цього уваги заслуговує ч. 6 «Розвиток законодавства ЄС про охорону біосфери». Особлива увага приділена охороні птахів, китоподібних (і навіть поза рамками права ЄС). В. І. Лозо наголошує на участі європейських держав у ініціативах збереження біологічного різноманіття.

Дослідження тематики добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження є досить новою для української школи міжнародного права. Лише на початку 2000-х років почалися перші спроби формування проблематики добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження на територіях пострадянських держав як наукової сфери. Основоположні дослідження щодо статусу тварин проходили в кримінально-правовій науці в силу того, що вітчизняна правова доктрина визнає лише поняття захисту тварин від жорстокого поводження (Детально про питання співвідношення понять «добробут тварин» та «захист тварин від жорстокого поводження» див.: [12]).

Т. Р. Короткий займається дослідженням добробуту тварин і захисту їх від жорстокого поводження значний час і є одним з основоположників руху з впровадження міжнародно-правового регулювання гуманного поводження з тваринами в Україні. Вченим було зроблено декілька різнопланових публікацій щодо забезпечення добробуту домашніх тварин в Україні, а також щодо інституціоналізації зоозахисного руху в Україні [13; 14].

Гуманізація міжнародних відносин не могла не вплинути на формування гуманного ставлення до тварин. Проте, Україна, на думку автора, має низку проблем забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження: жорстоке поводження з бездомними тваринами, знущання над тваринами у зоопарках, рух «догхантерів», проблеми використання тварин у експериментах і т. д. Ця проблема породжує необхідність вирішення проблеми як національного законодавства, так і практики його застосування. Актуальності проблема набуває ще й в рамках європейського вектору інтеграції України, що тягне за собою зближення вітчизняного законодавства із правом ЄС, а також приведення його у відповідність до існуючих міжнародних стандартів.

Т. Р. Короткий наголошує на необхідності залучення до зоозахисного руху в Україні юристів, особливо в сфері міжнародного права, що могли б створити правові передумови і умови пропаганди гуманного ставлення до тварин, формування праворозуміння і правової культури, яка б могла протидіяти жорстокому поводженню з тваринами [14].

З метою обговорення юридичних проблем забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження були проведені Міжнародно-правові читання «Міжнародно-правові стандарти поводження з тваринами і їх захист та практика України: проблеми ратифікації Європейської конвенції про захист домашніх тварин» (Київ, Інститут міжнародних відносин, 18 червня 2013 р.), за матеріалами якого було видано спецвипуск Українського часопису міжнародного права [15].

У Читаннях взяли участь провідні вчені-міжнародники України – О. В. Буткевич, О. О. Гріненко, Б. В. Бабін, а також дослідники, що займаються проблематикою поводження з тваринами в інших галузях права та інститутів міжнародного права – А. С. Шелудченкова, О. М. Спектор, В. А. Копилян, Н. В. Хендель. Були розглянуті питання широкого спектру – від етико-філософських засад добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, характеризування законодавства окремих держав і до визначення міжнародно-правових стандартів забезпечення добробуту тварин і захисту їх від жорстокого поводження.

Висновки. Загалом, з огляду на досліджувані джерела, слід наголосити, що усі вони поділяються на декілька груп:

- такі, що досліджують загальні питання міжнародного екологічного права (а в рамках цього – питання добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження);

- спрямовані на питання добробуту тварин з різних позицій;

- такі, що акцентують увагу лише на захисті тварин від жорстокого поводження;

- зосереджені на висвітленні виключно міжнародно-правових питань забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження;

- такі, що піднімають питання різногалузевого правового регулювання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження.

Проте, тематика міжнародного екологічного права та особливо тематика забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, не може бути віднесена до однієї галузі права, чи навіть до однієї наукової галузі. Це настільки комплексна та складна сфера дослідження, що однозначно віднести цю тему до права чи, наприклад, до етики, майже неможливо; правові норми цієї сфери дуже залежать від етичних, етичні норми пов'язані з ветеринарними, ветеринарні регламентовані знову ж таки правовими – своєрідне замкнене коло.

Бібліографічний список:

1. Международное сотрудничество в области охраны окружающей среды и природных ресурсов : Справочное пособие / Автор и составитель: Е.А.Высторобец. – М. : Изд-во МНЭПУ, 2000. – 80 с.
2. Антология интерэкоправа: учебное пособие, тематический каталог, ссылки на скачивание полных текстов, источниковедческие обзоры, интервью и статьи / Под. ред. Е. А. Высторобца ; [предисл. В. И. Данилова-Данильяна, к читателям А. Д. Буриана, пролог Р. М. Валеева]. – 2-е изд. – М.– Уфа: МИРмПОС, Центр интерэкоправа ЕврАзНИИПП, 2014. – 678 с.
3. Caporale V. Global perspectives on animal welfare: Europe / V. Caporale, B. Alessandrini, P. Dalla Villa, S. Del Papa // Scientific and Technical Review of the Office International des Epizooties (Paris), 2005. – Vol. 24 (2). – P. 567-577.
4. The World Organisation for Animal Health (OIE) : official web-site [Electronic resource]. – Access: <http://www.oie.int/>
5. Animal Welfare: global issues, trends and challenges : Scientific and Technical Review 24 (2) [Electronic resource]. – Access: http://web.oie.int/boutique/index.php?page=ficprod&id_prec=93&id_produit=332&lang=en&fichrech=1&PHPSESSID=e8a830f1fc2cceb92e7a823550328d55
6. Rojas H. Animal health policies and practices in the Americas : preliminary study / H. Rojas, L. Stuardo, D. Benavides // Scientific and Technical Review of the Office International des Epizooties (Paris), 2005. – Vol. 24 (2). – P. 549-563. (іспанською мовою).
7. Masiga W. N. Global perspectives on animal welfare : Africa / W. N. Masiga, S. J. M. Munyua // Scientific and Technical Review of the Office International des Epizooties (Paris), 2005. – Vol. 24 (2). – P. 579-586.
8. Rahman S. A. Global perspectives on animal welfare: Asia, the Far East and Oceania / S. A. Rahman, L. Walker, W. Ricketts // Scientific and Technical Review of the Office International des Epizooties (Paris), 2005. – Vol. 24 (2). – P. 597-610.
9. Правове регулювання відносин в сфері довілля в Європейському союзі та в Україні / За заг. ред. к.е.н. В. Г. Дідика. – К., 2007. – 579 с.
10. Микієвич М. М. Європейське право навколишнього середовища : навч. посіб. / М. М. Микієвич, Н. І. Андрусович, Т. О. Будякова; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2004. – 255 с.
11. Лозо В. И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза: концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС : монография / В. И. Лозо. – Х. : Право, 2008. – 368 с.
12. Зубченко Н. И. К вопросу о соотношении понятий «благополучие животных» и «защита животных от жестокого обращения» в международном праве / Н. И. Зубченко // Актуальні проблеми

- політики : зб. наук. праць / НУ «ОЮА» ; Південноукр. центр гендерних досліджень. – Одеса, 2014. – Вип. 52. – С. 135-145.
13. Короткий Т. Р. Правовое регулирование охраны домашних животных в Украине / Т. Р. Короткий, С. А. Химченко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / голов. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Корміч. – О. : Юрид. літ., 2003. – Вип. 16. – С. 231-236.
  14. Короткий Т. Р. Организационно-правовые вопросы защиты животных в Украине: роль юристов в институционализации движения по защите животных / Т. Р. Короткий // Укр. часопис міжнар. права : наук.-практ. журн. – 2013. – Спец. вип.: Міжнародно-правові стандарти поводження з тваринами та їх захисту і практика України. – С. 33-39.
  15. Український часопис міжнародного права : наук.-практ. журн. – 2013. – Спец. вип.: Міжнародно-правові стандарти поводження з тваринами та їх захисту і практика України. – 88 с.

В статтє характеризується розвитие доктрини міжнародного екологического права и міжнародно-правових стандартів сфери обеспечения благополучия животных и защиты их от жестокого обращения. Исследуются отдельные теоретические наработки отечественных и зарубежных ученых. Приведена условная классификация доктринальных источников.

There is a characteristic of the development of the doctrine of the international environmental law and of the international standards of the sphere of animal welfare and protection them from abuse in the article. Some of the theoretical studies of domestic and foreign scientists are researched. There is a conditional classification of the doctrinal sources in the article.

Стаття надійшла до редколегії 23.12.2014